

НВТ
Б72

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

БОБРИК КОСТЯНТИН ЮРІЙОВИЧ

УДК 343.985 : 343.341

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ СТВОРЕННЯ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2015

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку нашого суспільства характеризується значними змінами в політичній, економічній і соціальній сферах життя країни. При цьому організована злочинність продовжує свої активні спроби проникнення в органи державної влади та управління, в економіку країни та є загрозою національній безпеці України.

В останні роки неухильно простежується тенденція до появи нових способів взаємодії та інтеграції організованих злочинних груп в кримінальні співтовариства, формування і консолідації великих злочинних формувань, що підсилюють свій потенціал і вплив на суспільство. Злочинні організації утворюють з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів у сфері економіки, наркобізнесу, здійснення терористичних актів та ін. Їх діяльність спричинює величезні втрати фінансових та людських ресурсів.

Проте, протягом 2010-2014 років спостерігається динаміка значного спаду (з 3135 до 1608) виявлених злочинів, вчинених організованими групами та злочинними організаціями, що закономірно призвело до зменшення кількості розслідуваних кримінальних правопорушень цього виду. За даними Головного слідчого управління МВС України такий стан речей викликаний рядом причин, зокрема, відсутністю належної роботи з виявлення організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів оперативними працівниками, відсутністю роботи з боку керівництва слідчих відділів у частині вивчення та аналізу кримінальних проваджень про групові злочини, належного документування організованих злочинних угруповань в ході розслідування, у т.ч. шляхом проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій тощо.

Крім того, існують труднощі в доказуванні самого факту створення злочинної організації або керівництва нею. Особливо це стосується випадків, коли окремі його учасники не вчинюють конкретних злочинів.

Також однією з причин ситуації, що склалася, є недостатня теоретична розробленість проблем, пов'язаних з розслідуванням факту створення злочинної організації. Є істотні недоліки в чинному кримінальному і кримінальному процесуальному законодавстві, які не сприяють ефективності роботи правоохоронних органів, оскільки реально існує ризик помилки при визначенні відповідальності за вчинення даних видів злочинів.

З визначеними труднощами доводиться стикатися правоохоронним органам в ході застосування кримінального процесуального законодавства, що містить нові підходи до кримінально – процесуальної діяльності під час досудового розслідування. Зокрема, у Кримінальному процесуальному кодексі України значних змін зазнали практична діяльність усіх ключових учасників кримінального провадження, процедура його початку та здійснення, проведення слідчих (розшукових) дій, зміст статей, що викликає численні запитання з приводу їх практичного застосування. До інших об'єктивних факторів, що негативно впливають на результати роботи в цьому напрямку, слід віднести зменшення кількості слідчих спеціалізованих слідчих відділів, тривалість процедури

погодження внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про злочини цієї категорії та повідомлень про підозру в органи прокуратури тощо.

Під час анкетування практичних працівників виявилось, що при розслідуванні створення злочинної організації вони відчують труднощі методичного характеру (38% опитаних), організаційного характеру (48%), процесуальні труднощі (26%), інше (12%). Як результат, у рішеннях колегії МВС України про підсумки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів внутрішніх справ України в останні роки зазначено, що стан боротьби з організованою злочинністю не відповідає вимогам сьогодення.

Важливе значення при підготовці дисертації мали ідеї, висловлені у роботах вітчизняних учених і дослідників наукових шкіл зарубіжних країн, а саме: Ю. П. Аленіна, В. Д. Басая, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, В. Д. Берназа, В. В. Бірюкова, Т. В. Варфоломесової, В. І. Василенчука, Г. П. Власової, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, І. В. Гори, Л. Ф. Гули, О. І. Гурова, О. Ф. Долженкова, В. А. Журавля, А. В. Ішенка, Н. С. Карпова, О. А. Кириченко, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, І. П. Козаченка, О. Н. Колесніченка, В. А. Колесника, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, М. В. Корнієнко, І. І. Котюка, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, О. І. Мотляха, В. Т. Нора, М. А. Погорєцького, О. П. Снігерьова, В. В. Тищенко, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шумило та інших.

Під час висвітлення питань теми дисертантом використовувалися результати спеціальних досліджень: кримінально-правових (П. В. Агапов, Л. М. Демидова, О. Д. Жук, Б. В. Лизогуб, Ю. В. Мантуляк, В. В. Українець, О. В. Фоміна), зокрема, проблем звільнення від кримінальної відповідальності учасників злочинних організацій (А. А. Вознюк), комплексних кримінально-правових та кримінологічних (Б. Ш. Бейбулатов, Є. К. Марчук, Ю. О. Цветков), кримінально-процесуальних (А. С. Цветкова, О. В. Яцюк), криміналістичних (Л. І. Аркуша, В. М. Биков, В. М. Варцаба, В. Т. Кантемиров, В. С. Мешкова, А. І. Романов, А. В. Фомін, В. Б. Школьній, Б. В. Щур), у тому числі досліджень, пов'язаних з проблемами розслідування окремих видів злочинів, вчинених злочинними організаціями (С. Ф. Здоровко, В. П. Корж), комплексних криміналістичних та кримінально – процесуальних (В. В. Романюк), а також порівняльних досліджень стану боротьби з організованою злочинністю в Україні та інших державах (Т. Серватко). Необхідність розробки окремої методики розслідування створення злочинної організації, теоретичного осмислення пов'язаних з цим завдань, науково-методичного забезпечення потреб судової і слідчої практики визначають актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 12 лютого 2007 року № 105/2007, рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції», схваленого Указом Президента України від 27 жовтня 2009 року

№ 870/2009, Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, схваленої Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011. Дисертацію виконано відповідно до плану НД та ДКР КНУВС на 2010 рік (п. 385) та у відповідності до основних напрямів наукових досліджень національної академії внутрішніх справ на 2014-2017 роки. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради КНУВС від 29 вересня 2009 року, протокол № 16 та схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (реєстр. № 1180, 2010р.).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає у визначенні теоретичних основ та розробці практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення практики розслідування створення злочинної організації.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *задачі*:

- розкрити сутність злочинної організації та здійснити її криміналістичний аналіз;
- розробити криміналістичну характеристику створення злочинної організації, визначення змісту та кореляційних зв'язків її основних елементів;
- визначити підстави для початку кримінального провадження та обставини, що підлягають встановленню та доказуванню при розслідуванні даного виду злочинів;
- виявити типові слідчі ситуації та встановити їх вплив на планування розслідування та висунення типових слідчих версій;
- розглянути основні форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та визначити її правові, організаційні та тактичні особливості;
- надати криміналістичні рекомендації щодо підвищення ефективності проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань та процесу розслідування цього виду злочинів у цілому.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, які охоплюють практику організації і здійснення досудового розслідування створення злочинної організації.

Предмет дослідження – методика розслідування створення злочинної організації.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання соціально-правових явищ і процесів. Зокрема, застосовувалися такі методи: *історико-правовий* було використано у дослідженні еволюції окремих проблем щодо предмета дослідження у практиці правоохоронних органів, законодавчому та науковому забезпеченні боротьби зі створенням злочинних організацій на окремих етапах історичного розвитку української держави (підрозділи 1.1, 1.3, 3.1); *формально-логічний* для здійснення класифікації способів та слідів вчинення злочинів, визначення типових слідчих ситуацій та відповідних версій, які необхідно висувати при плануванні розслідування з метою встановлення та доказування обставин створення злочинних організацій (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2); *системно-структурний аналіз* було використано у визначенні місця криміналістичної характеристики в системі криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів, структури криміналістичної характеристики даного виду злочинів, змісту основних її елементів та кореляційних зв'язків між ними (підрозділи 1.2, 2.3); *статистичні методи* застосовувалися при узагальненні результатів проведеного анкетування та

опитування, аналізі матеріалів кримінальних проваджень та вироків судів України (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *особисті спостереження* були використані дисертантом з урахуванням особистого досвіду слідчої роботи в ОВС.

Емпіричну базу дослідження становлять: систематизовані статистичні матеріали офіційної статистики МВС України з розслідування злочинів, вчинених організованими групами і злочинними організаціями, а також пов'язаних з проявами бандитизму, екстремізму, сепаратизму на території держави, протиправною діяльністю організованих груп та злочинних організацій, незаконних збройних формувань, які дестабілізують соціально-політичну ситуацію в державі упродовж 2010-2014 років; узагальнені дані анкетування 150 слідчих ОВС; дані узагальнення результатів вивчення 208 матеріалів кримінальних проваджень та відповідні вирoki районних (міських) судів України за останні десять років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших в Україні монографічних досліджень, зміст та характер якого складають результати комплексного міжгалузевого аналізу широкого кола недостатньо розроблених та дискусійних питань методики розслідування створення злочинної організації.

До нових, найбільш важливих, відносяться такі наукові положення:
вперше:

- розроблено криміналістичну характеристику створення злочинної організації, відповідно до якої основними її структурними елементами є: особа злочинця, способи вчинення злочинів, обстановка вчинення злочинів, слідова картина, мотиви і мета, визначено кореляційні зв'язки між ними;

- окреслені типові слідчі ситуації, які мають характерні особливості та диференціюються за місцем й роллю у розслідуванні організованої злочинної діяльності, за етапами розслідування, за ступенем можливості впливу на них, за черговістю виникнення;

- визначено підстави щодо висунення та змісту типових слідчих версій, запропоновано комплексний підхід щодо послідовності та особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій, використання спеціальних знань з метою їх перевірки у процесі розслідування.

удосконалено:

- наукові основи методики розслідування окремих видів злочинів, у результаті чого зроблений висновок щодо можливості та необхідності створення окремої методики розслідування створення злочинної організації використовуючи теоретичні положення та практичні рекомендації, що містяться в методиках розслідування подібних із криміналістичної точки зору злочинів;

- систему обставин, які підлягають встановленню та доказуванню при розслідуванні злочинів цього виду, поняття їх співвідношення. Додатково обґрунтовано їх різницю за змістом, юридичною природою та призначенням;

- теоретичні положення, що розкривають сутність і зміст приводів та підстав для початку кримінального провадження при виявленні специфічних ознак діяльності злочинної організації.

дістало подальший розвиток:

– історико-правовий аналіз протидії створенню злочинних організацій, а також сучасного стану та проблем судової і слідчої практики та наукового забезпечення протидії створенню злочинних організацій в Україні;

– рекомендації щодо організації і планування розслідування цього виду злочинів відповідно до визначених загальних та окремих версій, характеру і черговості проведення для їх перевірки слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також з урахуванням обставин, що підлягають встановленню та доказуванню у типових слідчих ситуаціях, які виникають на різних етапах розслідування;

– поняття форм та методів взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час оперативної «розробки» злочинної організації або проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції упроваджено з метою подальшого використання у:

– *практичній діяльності* органів внутрішніх справ України – розроблені положення щодо здійснення досудового розслідування створення злочинної організації використовуються у діяльності правоохоронних органів (акт впровадження СУ ГУМВС України в м. Києві від 18 листопада 2011 р.);

– *навчальному процесі* – як матеріали для підготовки відповідних навчально-методичних і наукових видань та для проведення занять з навчальних дисциплін «Криміналістика» та «Особливості розслідування окремих видів злочинів» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25 січня 2013 р.)

Особистий внесок здобувача. Сформульовані та викладені в дисертації положення, що містять наукову новизну дослідження, розроблені автором особисто. У співавторстві опубліковані: наукові статті («Криміналістичне забезпечення обшуку при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації»; «Тактика допиту підозрюваних (обвинувачених) під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації»); тези доповіді («Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації») та методичні рекомендації («Організаційно-тактичні основи розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації»). Власні теоретичні розробки здобувача в наукових працях, опублікованих у співавторстві становлять більше 50 %. Наукові ідеї та розробки співавторів опублікованих праць у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження оприлюднено автором у виступах на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах і семінарах, зокрема: «Совершенствование следственной и экспертной практики» (м. Омськ, 02 червня 2010 р.); «Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю» (м. Київ, 24 березня 2010 р.); «Тенденції та пріоритети реформування законодавства України» (м. Запоріжжя, 13 березня 2010 р.); «Криміналістичне забезпечення розслідування та розкриття злочинів»

(м. Київ, 30 квітня 2010 р.) «Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів» (м. Київ, 31 березня 2011 р.); «Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності» (м. Київ, 25 листопада 2011 р.); «Взаємодія слідчого зі спеціалістами експертних підрозділів ОВС у ході дослідчої перевірки: проблемні питання» (м. Київ, 23 грудня 2011р.); «Шляхи удосконалення протидії злочинам, пов'язаних зі створенням злочинної організації» (Київ, 26 березня 2015 р.)

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, опубліковано в п'ятнадцяти наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні, а також у десяти тезах, опублікованих у збірниках доповідей наукових, науково-практичних конференцій, круглих столів і семінарів.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають у себе вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (231 найменування на 25 сторінках) та чотирьох додатків на 22 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 259 сторінок, із них основний текст – 212 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації; висвітлено ступінь вивчення проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та задачі, об'єкт і предмет дослідження; охарактеризовано методи; виокремлено наукову новизну, розкрито практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача; надано відомості про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика створення злочинної організації» об'єднує два підрозділи, що присвячені історичному аналізу кримінально-правової боротьби зі створенням злочинної організації, формуванню наукових основ методики їх розслідування, криміналістичному аналізу злочинної організації та визначенню елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з її створенням.

У підрозділі 1.1. *«Історико-правові аспекти боротьби зі створенням злочинних організацій та наукові основи формування методики їх розслідування»* автор, досліджуючи процеси виникнення злочинних організацій в Україні та інших країнах, дійшов висновку, що в будь-яких політичних і соціально-економічних умовах держава завжди намагалася протидіяти створенню та діяльності злочинних організацій усіма доступними методами.

Зазначається, що злочинна організація, як найбільш небезпечна форма співучасті, обумовлюється різними чинниками як правового, так і не правового (соціального) характеру.

Автором із криміналістичної точки зору розглядається поняття злочинної організації як сукупності узгоджено діючих у визначеній сфері або на певній території організованих злочинних груп, а також причетних до організованої

злочинної діяльності осіб, що прямо або побічно будь-коли сприяли реалізації злочинних операцій (яких-небудь їх частин) з корисливих або інших мотивів.

Відмінність між різними типами злочинних організацій полягає у якісно-кількісних характеристиках, структурних особливостях, методах управління організованою злочинною діяльністю, кримінальних, фінансових та інших можливостях і т.п.

Обґрунтовується необхідність подальшого дослідження даного виду злочинів, зокрема їх криміналістичної характеристики та формування методики розслідування. За її відсутності, на думку дисертанта, можуть використовуватися рекомендації, що містяться щодо інших, подібних із криміналістичної точки зору злочинів. Для вирішення питань, що мають специфіку, необхідно розробити і включити в методику розслідування створення злочинної організації криміналістичні рекомендації, що дозволяють зробити методику короткою, доступно викладеною, практично застосовною, з чіткими програмами дій у конкретних слідчих ситуаціях.

У підрозділі 1.2. *«Поняття та зміст криміналістичної характеристики створення злочинної організації»* надається авторське розуміння криміналістичної характеристики створення злочинної організації.

До основних елементів криміналістичної характеристики зазначеного виду злочинів дисертант відносить типову особу злочинця, типові способи вчинення злочинів, обстановку вчинення злочинів, типову слідову картину, типові мотиви та мету вчинення злочинів.

Типова особа члена злочинної організації в роботі розглядається з точки зору її ролі в злочинній організації, злочинного досвіду, професіоналізму та інших аспектів.

Створення й керівництво злочинною організацією зосереджує, як правило, одна особа (у 95% вивчених кримінальних проваджень). Лідер (організатор) є найбільш значущою фігурою в діяльності злочинної організації, що користується незаперечним авторитетом. Його вимоги обов'язкові для всіх, на нього покладаються функції керівництва іншими членами, прийняття рішень з організації злочинної діяльності, визначення її стратегії і тактики, розподіл коштів, здобутих злочинним шляхом. Лідери злочинних організацій відносяться до старшої вікової групи, ніж інші учасники. Серед них вік від 26 до 35 років має переважна більшість таких осіб – близько 82%, старше 40 років – 17% , на вік від 18 до 25 років припадає лише близько 6%, в той же час подібний вік мають понад 50% пересічних учасників злочинних організацій. Лідер злочинної організації, як правило, має кримінальне минуле, притягувався до кримінальної відповідальності. Йому притаманна така якість, як швидкість орієнтування та прийняття рішень в складних ситуаціях. Він здатний впливати і підкоряти своїй волі не лише осіб серед представників злочинного світу, але й пересічних громадян, представників державних (у тому числі правоохоронних) органів. Серед лідерів переважну більшість складають чоловіки (75%), в той час як серед учасників злочинної організації частка жінок значно більша. Характерною рисою лідерів злочинних організацій є досить високий освітній рівень: приблизно 75% мають середню, середню спеціальну освіту, 18% - вищу освіту. Це дозволяє їм бути комунікабельними, ерудованими. Серед лідерів

злочинних організацій громадяни нашої країни складають 98,5% і лише незначна частина з них – іноземці (1,5%).

Розглядаються також інші члени злочинної організації, які виконують активну (головну) роль, і другорядні виконавці.

Зазначається, що створення сучасних злочинних організацій здійснюється трьома способами: ситуативно-вольовим; функціонально-договірним; формально-виробничим. Перший спосіб виявлений у 23% вивчених кримінальних провадженнях, другий спосіб – у 31%, третій – у 46%.

Способи вчинення злочинів членами злочинної організації в силу комплексу вчинених ними дій надзвичайно різноманітні. Найбільший інтерес для криміналістичної оцінки цих злочинів мають ті способи вчинення базових злочинів, які відносяться до основних засобів реалізації цілей створення злочинної організації.

Автором окремо розглядаються етапи підготовки до вчинення злочину та приховування створення злочинної організації, а також способи протидії розслідуванню.

Обстановка, у якій здійснюється створення злочинної організації або участь у ній, дещо відрізняється від структури обстановки інших видів злочинної діяльності. Хоча й у цій обстановці просторові, часові, речовинні й поведінково-психологічні фактори відіграють істотну роль.

Визначальне значення в обстановці, у якій здійснюється створення злочинної організації і участь у ній, мають умови, які складаються в певних сферах життя населеного пункту, району, області, регіону і становлять підвищений інтерес для злочинних співтовариств.

До числа найбільш значимих елементів обстановки, у якій здійснюється створення злочинної організації, відносяться й дані про специфіку того регіону, у якому вона буде діяти.

У процесі вивчення кримінальних проваджень дисертантом констатується, що 40% злочинних організацій проіснували два роки і більше, при цьому визначаються різні чинники, що впливають на тривалість їх існування.

Безпосередній час вчинення злочину повинен враховуватися при визначенні послідовності епізодів організованої злочинної діяльності, незалежно від тривалості кожного з них; при визначенні одночасного існування певних фактів; для урахування змін, що настали в джерелах доказової інформації; для обліку вікових та інших змін особистості злочинця.

Механізм слідоутворення при створенні злочинної організації визначає типову слідову картину даного виду злочинів, яку складають сліди однорідних злочинів, скоєних в одному або прилеглих один до одного районах (регіонах) (виявлено у 28% досліджених кримінальних проваджень); ідеальні та матеріальні сліди одних і тих же злочинців, виявлені на місцях злочинів (виявлено у 18% досліджених кримінальних проваджень); сліди застосування одних і тих же способів протидії розкриттю і розслідуванню злочинів, сукупність одних і тих же прийомів дії злочинців (виявлено у 14% досліджених кримінальних проваджень); сліди викрадення подібних за структурою предметів, цінностей, документів (виявлено у 24% досліджених кримінальних проваджень); схожі зовнішні ознаки декількох злочинців, що відобразилися у свідомості потерпілих і свідків різних злочинів

(виявлено у 16% досліджених кримінальних проваджень); ознаки матеріального фінансування злочинної організації (виявлено у 10% досліджених кримінальних проваджень).

Злочинні організації створюються для вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів з корисливих мотивів та отримання у результаті значної наживи.

Розділ 2 «Встановлення та доказування обставин створення злочинної організації» об'єднує два підрозділи, присвячені аналізу обставин, що належать встановленню та доказуванню при розслідуванні створення злочинної організації, а також головних напрямів діяльності на початковому етапі розслідування. Підкреслюється, що від правильного їх визначення залежить якість виявлення, вилучення, дослідження та використання інформації, яка має значення для встановлення злочинця та обставин злочину.

У підрозділі 2.1 «Поняття та перелік обставин, що належать встановленню та доказуванню при розслідуванні створення злочинної організації» автор вказує на необхідність розгляду цього елемента криміналістичної методики виходячи з будови матеріальної норми права, доповнюючи його важливими з точки зору криміналістики характеристиками. Дисертант відокремлює такі специфічні обставини, як: структура злочинної організації; характер розподілу ролей її членів; існуюча система правил поведінки для членів злочинної організації, а також санкцій за порушення встановлених правил; характер заохочень і покарань її членів з боку організаторів; факти застосування санкцій і заохочень до окремих членів; способи конспірації злочинної діяльності, які використовуються злочинною організацією; характер зв'язків її членів (насамперед її організатора) із представниками органів державної влади й управління; факти корупційних зв'язків з державними службовцями, передачі ними тієї або іншої інформації, спрямованої на полегшення здійснення злочинів і приховування доказів; факти, що свідчать про те, що з боку представників органів державної влади й управління проводяться заходи, спрямовані на ухилення від кримінальної відповідальності тих або інших членів злочинної організації; характер технічних засобів, які використовуються членами злочинної організації для полегшення вчинення злочинів, для приховування слідів злочинів і забезпечення безпеки членів злочинної організації, а також для підвищення ефективності протидії діяльності правоохоронних органів по розкриттю, розслідуванню й судовому розгляду кримінальних проваджень відносно членів злочинної організації; розміри грошових фондів, які використовуються членами злочинної організації для забезпечення розширення злочинної діяльності й у якості своєрідного фонду «соціального страхування» для допомоги засудженим співникам і членам їх родин; місця зберігання вказаних коштів; особи, відповідальні за переховування цих грошових фондів, які стежать за правильністю використання, витратами і надходженням грошей; мета створення подібних фондів і факти їх використання; характер зв'язків злочинної організації з іншими злочинними угрупованнями; обставини, що свідчать про боротьбу за сфери впливу в регіоні, характер цієї боротьби, її засоби і методи; обставини, що свідчать про діяльність злочинної організації, про розділ сфер впливу.

У підрозділі 2.2. «Особливості виявлення створення злочинної організації та завдання розслідування у типових слідчих ситуаціях» звертається увага на необхідність виявлення в досліджуваній події специфічних ознак діяльності саме злочинної організації. Автором надається вичерпний перелік таких ознак, які визначають «почерк» організованого злочинного формування як до початку розслідування, так і в його процесі, тому їх виявлення здійснюється як до, так і після початку досудового розслідування. Процес виявлення вказаних ознак при відсутності матеріалів оперативно-розшукової перевірки діяльності організованого злочинного формування має певну етапність. Спочатку встановлюється факт вчинення злочину групою осіб, надалі – їх попередня змова й стабільність цієї групи, а потім – згуртованість організованої групи в злочинну організацію.

Відносно досліджуваних злочинів у більшості випадків кримінальне провадження розпочинається при наявності ознак конкретних діянь, у процесі розслідування яких відбувається збір доказів, що вказують на наявність ознак злочинів, передбачених ст. 255 КК України. Однак, кримінальне провадження може бути розпочато й відразу за цією статтею на підставі подання заяви, повідомлення про вчинення зазначеного злочину або після безпосереднього виявлення ознак створення злочинної організації за умови внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Дисертант здійснює аналіз даних, що підтверджують організований початок у злочинному формуванні та визначає ряд характерних особливостей, властивих типовим ситуаціям розслідування цього виду злочинів, зокрема вказується, що типові криміналістичні ситуації можуть мати не тільки слідчий, але й дослідчий і «постслідчий» характер.

Дослідчі ситуації характерні тоді, коли злочинна організація довгий час перебуває під контролем або в оперативній «розробці» суб'єктів ОРД. Такі ситуації містять суттєву для розслідування інформацію.

«Постслідча» ситуація наявна тоді, коли вдається виявити і засудити лише частину членів злочинної організації.

Слідчі ситуації, що виникають при розслідуванні створення злочинної організації, на думку автора, можуть бути диференційовані за різними підставами, а саме: за місцем та значенням у розслідуванні організованої злочинної діяльності; за етапами розслідування; за ступенем можливості впливу на них; за черговістю виникнення.

Розділ 3 «Організаційно-тактичні основи розслідування створення злочинної організації» складається з двох підрозділів, які присвячені розгляду основних версій, які виникають, організації планування, особливостям тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій і використання спеціальних знань при розслідуванні створення злочинної організації.

У підрозділі 3.1. «Версії та планування розслідування створення злочинної організації» автор зазначає, що слідчий планує розслідування з визначенням загальних та окремих версій, характеру і черговості проведення для їх перевірки слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також з урахуванням обставин, що належать встановленню та доказуванню у типових слідчих ситуаціях, які складаються на різних етапах розслідування.

Спочатку висувається загальна версія про наявність злочинної організації, її мету, склад, вчинені її членами злочини. Надалі висуваються окремі версії, що базуються на зібраних матеріалах кримінального провадження. Типові версії стосуються організатора (керівника), лідерів злочинної організації; причетності до неї певних осіб; задумів злочинців; отриманих злочинним шляхом грошей і майна; місць придбання й зберігання зброї й ін.

На початковому етапі розслідування створення злочинної організації особливе значення має взаємодія слідчого з оперативними підрозділами. Автором розглядаються її основні форми та принципи організації: концентрація найбільш кваліфікованих співробітників правоохоронних органів на головних напрямках розслідування й на тимчасово другорядних напрямках, що ускладнюють хід розслідування й вирішення стратегічних завдань розслідування; нацеленість на пошук найбільш слабких ланок у структурі злочинної організації, робота з членами якої дозволить її зруйнувати; координація руху потоків криміналістичної інформації на слідчому й оперативно-розшуковому рівнях; контроль над можливими каналами витоку службової інформації.

У підрозділі 3.2. «Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій і використання спеціальних знань при розслідуванні створення злочинної організації» досліджуються особливості проведення оглядів, допитів, обшуків, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, призначення судових експертиз.

Особливості розслідування створення злочинної організації обумовлюють необхідність застосування спеціально розроблених рекомендацій з проведення тактичної операції, яка має назву «Затримання злочинця» та включає тактичні прийоми затримання, огляду та допиту як її взаємозалежних елементів.

При цьому за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень автором встановлено, що під час розслідування слідчі проводили огляди: місця події (100% випадків); ділянок місцевості та приміщень поза місцем події (31 %); трупа (29%); предметів і документів (27%); інші види (9%). Виявлено основні недоліки та сформульовано завдання, що вирішуються під час огляду місця події у процесі встановлення наявності саме злочинної організації, факту злочину, якій вчинили її члени, ролі її керівника (організатора) та інших співучасників.

Автором розкрито особливості тактики затримання лідера (керівника) злочинної організації з метою попередження можливості приховування слідів злочинної діяльності іншими співучасниками, а також допиту підозрюваного з урахуванням особистісної специфіки допитуваного, обставин злочину й обстановки допиту.

Тактика обшуку при розслідуванні створення злочинної організації спрямована на встановлення групового характеру вчиненого злочину; одержання інформації про існування злочинної організації, її склад, цілі, розподіл ролей між співучасниками, особу керівника (організатора); встановлення наявності у діях підозрюваного ознак, що вказують на його причетність до злочинної організації; викриття злочинної діяльності організації. У 92% кримінальних проваджень щодо функціонування злочинних організацій застосовується «груповий обшук».

При відмові потерпілого або свідка давати показання під час допиту, дисертант рекомендує застосування такого тактичного прийому як переконання в неправильності обраної ними позиції, використовуючи з цією метою отримані під час інших слідчих (розшукових) дій докази, у тому числі доказання інших осіб, які свідчать про причетність у тій чи іншій мірі допитуваного до розслідуваної події.

При проведенні одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, насамперед організатора (керівника) злочинної організації та її рядових членів, під час визначення доцільності його проведення, необхідно враховувати: положення учасників в ієрархії злочинної організації, їх соціальний статус; співвідношення лідерства й підпорядкованості; вплив членів злочинної організації один на одного; ступінь вірогідності негативної протидії; настання небажаних наслідків. На ефективність проведення одночасного допиту при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 255 КК України вказали 38% опитаних слідчих.

Особливості проведення пред'явлення для впізнання визначаються: необхідністю забезпечення безпеки особи, що впізнає у зв'язку з наявністю даних про реальну загрозу її життю чи здоров'ю або життю чи здоров'ю її близьких (вказали 56% опитаних слідчих); необхідністю отримання доказів того, що учасники процесу дають неправдиві показання, причиною яких може бути співучасть особи, яку пред'являють для впізнання, вплив на особу, яка впізнає, з боку членів злочинної організації тощо (вказали 44% опитаних слідчих). Рекомендується проведення впізнання в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, що впізнає, тобто поза її візуальним та аудіо спостереженням, зокрема за фотозображеннями або відеозаписом.

Слідчий експеримент у якості способу перевірки зібраних і одержання нових доказів допомагає переконливо і точно встановити розподіл злочинних ролей, передусім у ситуаціях, коли члени злочинної організації прагнуть приховати свою справжню участь у вчинених злочинах. Проте, дана слідча(розшукова) дія проводилася лише у 11% досліджених кримінальних проваджень, що на думку дисертанта, свідчить про неналежну оцінку її можливостей і значення.

За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень автор робить висновок, що основними видами експертиз при розслідуванні створення злочинної організації є почеркознавча експертиза (проводилася у 68% кримінальних проваджень) і техніко - криміналістична експертиза документів (у 52% кримінальних проваджень), також акцентується увага на важливості та необхідності призначення і проведення судово-економічних експертиз.

ВИСНОВКИ

У висновках наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що полягає у дослідженні теоретичних основ методики розслідування створення злочинної організації та розробці практичних рекомендацій, спрямованих на подальше удосконалення практики розслідування цього виду злочинів. До основних результатів такого дослідження відносяться наступні положення:

1. Розкрито сутність злочинної організації та здійснено її криміналістичний аналіз як найбільш небезпечної, досконалої форми співучасті, яка обумовлюється

чинниками правового і не правового (соціального) характеру та основних напрямків протидії організованій злочинності з боку держави на різних етапах історичного розвитку, у різних політичних і соціально-економічних умовах, що є найвищою межею прояву організованої злочинності. Саме в організаційному плані вона досягає досконалості, найбільш глибоко проникає в державні структури. Основною сферою діяльності злочинних організацій є тіньова економіка, зокрема корумпування державних службовців, що дозволяє злочинним організаціям здійснювати вплив на політичний і законотворчий процеси в галузі економіки.

2. Вивчено сучасний стан і проблеми судової і слідчої практики та наукового забезпечення протидії створенню злочинних організацій. Констатується необхідність формування методики розслідування даного виду злочинів, зокрема шляхом запозичення рекомендацій з методик розслідування подібних із криміналістичної точки зору злочинів.

Розроблено криміналістичну характеристику створення злочинної організації, визначено зміст, структуру та кореляційні зв'язки між її основними типовими елементами, а саме: особою злочинця, способами вчинення злочинів, обстановкою вчинення злочинів, слідовою картиною, мотивами і метою.

Особа лідера (керівника, організатора), а також інших членів злочинної організації розглядаються в різних аспектах: з точки зору ролі в злочинній організації, злочинного досвіду, професіоналізму і т.п.

Звертається увага на способи вчинення базових злочинів, які відносяться до основних засобів реалізації цілей, для яких було створено злочинну організацію, зокрема на етапі підготовки та етапі приховування злочинів.

Робиться акцент на визначальному значенні обстановки вчинення злочину, в якій найчастіше виникають умови, що полегшують організовану злочинну діяльність.

Констатується необхідність урахування часу вчинення злочину при визначенні послідовності епізодів організованої злочинної діяльності, визначенні одночасного існування певних фактів, урахування змін, що настали в джерелах доказової інформації, обліку вікових та інших змін особистості злочинця.

Слідова картина характеризується наявністю однорідних та подібних слідів злочинів, скоєних в одному або прилеглих районах (регіонах).

Корисливі мотиви та отримання у результаті значної наживи є визначальним фактором згуртованості, дисципліни й самодисципліни, прагнення створити злочинне співтовариство, подібне до державної структури, встановити кримінальний контроль над певною сферою господарської діяльності, нейтралізувати конкуруючі злочинні угруповання.

3. Визначено підстави для початку кримінального провадження з урахуванням особливостей процесу розслідування цього виду злочинів, які полягають у спрямованості слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій на встановлення та документування обставин, що вказують на характерні ознаки створення та діяльності саме злочинної організації (на відміну від інших форм організованої злочинної діяльності), наявність керівництва організацією і участь в ній тощо.

Виявлення вказаних ознак здійснюється як до, так і після початку досудового розслідування. При відсутності матеріалів оперативно-розшукової перевірки

діяльності злочинної організації процес доказування має певну етапність. Спочатку встановлюється факт вчинення злочину групою осіб, надалі – їх попередня змова й стабільність цієї групи, а потім – згуртованість організованої групи в злочинну організацію.

4. Автором розглянуто типові ситуації розслідування створення злочинної організації, яким властивий ряд характерних особливостей, зокрема вказується, що криміналістичні ситуації можуть мати не тільки слідчий але й дослідчий і «постслідчий» характер. Здійснено їх диференціацію за місцем й роллю у розслідуванні організованої злочинної діяльності; за етапами розслідування; за ступенем можливості впливу на них; за черговістю виникнення.

У дисертації з урахуванням обставин, що підлягають встановленню та доказуванню, а також типових слідчих ситуацій надані рекомендації по плануванню розслідування, визначенню типових загальних та окремих версій, характеру і черговості проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій для їх перевірки.

Констатується, що при розслідуванні створення злочинної організації, крім предмету доказування, належать встановленню й специфічні обставини, вичерпний перелік яких надається автором.

Звертається увага на важливу роль криміналістичного прогнозування при розробці планів розслідування. Вказується, що при складанні планів у письмовій формі необхідно додавати схеми та графіки, що відображають результати розслідування, розкривають структуру злочинної організації, зв'язки її учасників.

При плануванні спочатку висувається загальна версія про наявність злочинної організації, її мету, склад, вчинені її членами злочини. Надалі висуваються окремі версії, що базуються на конкретних даних, зібраних по кримінальному провадженню. При цьому типові версії стосуються організатора й керівника, лідерів злочинної організації; причетності до неї певних осіб; задумів злочинців; отриманих злочинним шляхом грошей і майна; місць придбання й зберігання зброї й ін.

5. Розглянуто основні форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та визначено її правові, організаційні та тактичні особливості на основі принципів дотримання законності, самостійності кожного з них у межах наданих законодавством повноважень, процесуальної незалежності та персональної відповідальності за точне виконання погоджених заходів.

6. Запропоновано комплексний підхід щодо послідовності та особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій, тактичних операцій, використання спеціальних знань, характерних для розслідування цієї категорії злочинів. Зазначається, що особливості розслідування створення злочинної організації обумовлюють необхідність застосування спеціально розроблених рекомендацій при проведенні тактичної операції, яка має назву «затримання злочинця» та включає тактичні прийоми затримання, огляду та допиту як її взаємозалежні елементи. Основними видами експертиз при розслідуванні створення злочинної організації є почеркознавчі, техніко-криміналістичні, судово-економічні експертизи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бобрик К. Ю. Криміналістичне забезпечення обшуку при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації / К. Ю. Бобрик, М. Ф. Сокиран // Криміналістичний вісник. – 2010. – № 2 (14). – С. 61–65. (у співавторстві, авторський внесок становить 75%)

2. Бобрик К. Ю. Тактика допиту підозрюваних (обвинувачених) під час розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації / К. Ю. Бобрик, М. Ф. Сокиран // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 1. – С. 172–178. (у співавторстві, авторський внесок становить 63%)

3. Бобрик К. Ю. Тактико-психологічні аспекти очної ставки при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації / К. Ю. Бобрик // Наука і правоохорона. – 2012. – № 3 (17). – С. 172 – 176.

4. Бобрик К. Ю. Историко-правовые аспекты борьбы с созданием преступных организаций / К. Ю. Бобрик // Право и политика. Научно-методический журнал. – Бишкек, 2013. – № 4. – С.74–79.

5. Бобрик К. Ю. Створення злочинної організації як прояв організованої злочинності та різновид організованої злочинної діяльності / К. Ю. Бобрик // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – № (1) 22. – С. 1–5. (електронне фахове видання)

6. Бобрик К. Ю. Возможности реформування кримінально-правових засад протидії корупції в Україні з використанням досвіду США / К. Ю. Бобрик // Тенденції та пріоритети реформування законодавства України: тези допов. всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 13 берез. 2010 р.). Запоріжжя: «Істина», 2010. – С. 42–43.

7. Бобрик К. Ю. Особенности организации и тактики задержания лица подозреваемого в совершении преступления / К. Ю. Бобрик // Совершенствование следственной и экспертной практики: материалы международной научно-практической конференции (м. Омськ, 02 черв. 2010 р.). – Омск, Академия МВД России, 2010. – С. 56–58.

8. Бобрик К. Ю. Поняття та класифікація транснаціональних злочинів, що вчинюються злочинними організаціями / К. Ю. Бобрик // Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю: тези допов. Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 24 берез. 2010 р.). – К., НАВС, 2010. – С. 36–38.

9. Бобрик К. Ю. Призначення й проведення судово-економічних експертиз при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації / К. Ю. Бобрик // Експертне забезпечення розслідування окремих видів злочинів: тези допов. науково-практичної конференції (м. Київ, 31 берез. 2011 р.). – К., НАВС, 2011. – С. 10–13.

10. Бобрик К. Ю. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації / К. Ю. Бобрик // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності: матеріали V міжн. науково-практичної конференції (м. Київ, 25 лист. 2011 р.). – К., НАВС, 2012. – С. 181–183.

11. Бобрик К. Ю. Окремі аспекти взаємодії слідчого зі спеціалістами експертних підрозділів ОВС при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації / К. Ю. Бобрик // Взаємодія слідчого зі спеціалістами експертних підрозділів ОВС у ході дослідчої перевірки: проблемні питання: зб. матер. наук.-практ. семінару. (Київ, 23 груд. 2011 р.) – К.: ННПСК НАВС, 2012. – С. 21–24.

12. Бобрик К. Ю. Тактика огляду місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації / К. Ю. Бобрик // Криміналістичне забезпечення розслідування та розкриття злочинів: зб. наук. тез та доповідей між нар. наук.-практ. семінару. (Київ, 30 квіт. 2010 р.) – К.: КИЙ, 2010. – С. 26–30.

13. Бобрик К. Ю. Шляхи удосконалення протидії злочинам, пов'язаних зі створенням злочинної організації / К. Ю. Бобрик // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення [текст] : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 берез. 2015 р.) / [ред. кол. В.В. Черней, О.М. Джужа, В.В. Василевич та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. Справ, 2015. – С. 74–78.

14. Бобрик К. Ю. Тактика пред'явлення для впізнання при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації / К. Ю. Бобрик, І. О. Ієрусалимов // Актуальні питання розслідування злочинів. Інформаційний збірник. / укл.: Л. М. Кирий. – Умань: ФОП Жовтий О.О., 2013. – С. 197 – 206. (у співавторстві, авторський внесок складає 70 %)

15. Бобрик К. Ю. Організаційно-тактичні основи розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням злочинної організації: методичні рекомендації / К. Ю. Бобрик, І. О. Ієрусалимов. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2011. – 57 с. (у співавторстві, авторський внесок становить 50%)

АНОТАЦІЯ

Бобрик К. Ю. Методика розслідування створення злочинної організації. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2015.

У роботі досліджено історичні аспекти боротьби зі створенням злочинних організацій, надано їх криміналістичну характеристику та визначено обставини, які підлягають встановленню та доказуванню при розслідуванні даного виду злочинів. Розкрито процес виявлення злочинних організацій, основні напрями слідчої діяльності на окремих етапах розслідування у залежності від типових слідчих ситуацій. Особливу увагу приділено висуванню версій та плануванню, а також тактиці проведення окремих слідчих (розшукових) дій і використанню спеціальних знань при розслідуванні створення злочинної організації. Результатом дисертації є підготовка комплексу криміналістичних рекомендацій, які спрямовані на забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування, зокрема, на викриття організатора (лідера) та активних членів злочинних організацій, доведення їх винуватості у вчиненні злочинів.

Ключові слова: злочинна організація, лідер, організатор, криміналістична характеристика, спосіб вчинення злочину, слідова картина, слідча ситуація, комплексна методика розслідування.

АННОТАЦИЯ

Бобрик К. Ю. Методика расследования создания преступной организации. – *Рукопись.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза, оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2015.

В работе исследованы исторические аспекты борьбы с созданием преступных организаций, разработано их криминалистическую характеристику и определены обстоятельства, подлежащие установлению и доказыванию при расследовании данного вида преступлений. Раскрыто процесс выявления преступных организаций, основные направления следственной деятельности на отдельных этапах расследования в зависимости от типичных следственных ситуаций. Особое внимание уделено выдвижению версий и планированию, а также тактике проведения отдельных следственных (розыскных) действий и использованию специальных знаний при расследовании создания преступной организации. Результатом диссертации является подготовка комплекса криминалистических рекомендаций, направленных на обеспечение быстрого, полного и беспристрастного расследования, в частности, на разоблачение организатора (лидера) и активных

членов преступных организаций, доказывания их виновности в совершении преступлений.

Отмечено, что на современном этапе возрастает количество преступных организаций с международными связями, в том числе в экономической и финансово-кредитной системе.

Важным моментом в расследовании деятельности преступных организаций является раскрытие их специфической структуры. В работе показано различие между преступными организациями, определены особенности их функционирования в зависимости от определенной территории и сферы деятельности.

Организатор (лидер) преступной организации характеризуется наличием знаний в сфере экономики, психологии, имеет высшее образование, организаторские способности, сильные волевые качества, аналитический склад ума и эмоциональную стойкость.

Процесс установления лидера и активных участников деятельности преступной организации протекает в неблагоприятных для следователя условиях: ограниченность времени, сил и средств, недостаточность необходимой доказательственной информации, активное противодействие со стороны преступников.

В работе систематизируются обстоятельства, подлежащие установлению и доказыванию при расследовании преступлений данного вида, рассматривается их понятие и соотношение, дополнительно обосновывается их разница по содержанию, юридической природе и назначению.

Определяются типичные версии относительно организатора (руководителя), лидеров преступной организации; причастности к ней определенных лиц; замыслов преступников; полученных преступным путем денег и имущества; мест приобретения и хранения оружия и др.

Автором предложенный алгоритм расследования в сложившихся следственных ситуациях, тактические операции и отдельные приемы проведения следственных (розыскных) действий, направленные на получение объективной и полной информации о причастности лиц к организованной преступной деятельности. При этом сформулированы рекомендации по фиксации хода следственных (розыскных) действий и проанализированы типичные ошибки, допускаемые субъектами расследования.

Изучены основные формы и принципы организации взаимодействия следователя с оперативными подразделениями в процессе расследования создания преступных организаций, именно: концентрация наиболее квалифицированных сотрудников правоохранительных органов на главных направлениях расследования и на временно второстепенных направлениях, затрудняющих ход расследования и решения стратегических задач расследования; нацеленность на поиск наиболее слабых звеньев в структуре преступной организации, работа с членами которой позволит ее разрушить; координация движения потоков криминалистической информации на следственном и оперативно-розыском уровнях; контроль над возможными каналами утечки служебной информации.

На основании изучения практики к наиболее распространенным экспертизам в процессе установления организатора преступной группировки отнесены: почерковедческие, технические экспертизы документов, судебно-экономические и некоторые другие.

Ключевые слова: преступная организация, лидер, организатор, криминалистическая характеристика, способ совершения преступления, следовая картина, следственная ситуация, комплексная методика расследования.

SUMMARY

K.Yu. Bobryk Investigation methods of creating of criminal organization. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of law, speciality 12.00.09 - criminal procedure and criminalistics; forensic expertise; operational search activity. - National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2015.

The thesis outlines historical aspects of creation of criminal organizations, provides their criminalistic characteristics and circumstances to be detected and proved in investigation of such type of crimes. The author describes the process of creation of criminal organizations, the main directions of investigation activities at certain investigation stages depending on typical investigatory situations. Special attention was paid to raising of investigative leads and planning as well as tactics of certain investigatory (search) actions and use of special knowledge in investigation of criminal organization creation. The result of the thesis is the set of criminalistic recommendations to facilitate prompt, thorough and unbiased investigation, in particular, detection of organizer (leader) and active participants of criminal organizations, proving their guilt in committed crimes.

Key words: criminal organization, leader, organizer, criminalistic characteristic, the ways of committing crimes, traces features, investigatory situation, complex investigatory methods.